

บทสรุปผู้บริหาร

การจัดทำรายงานประจำปีเพื่อประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนภายในประเทศเสนอต่อรัฐสภา และคณะรัฐมนตรี และเปิดเผยต่อสาธารณชนเป็นอำนาจหน้าที่หนึ่งของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๕๗ (๘) และพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ มาตรา ๑๕ (๑) เป็นการรายงานให้ทราบถึงสถานการณ์สิทธิมนุษยชนในประเทศว่า ในปีนั้น ๆ มีสถานการณ์ใดบ้าง ที่มีผลกระทบต่อสิทธิของประชาชนทั้งในด้านที่เป็นความก้าวหน้า และถดถอย โดย กสม. ใช้เกณฑ์หรือมาตรฐานหลัก ๒ ประการในการประเมิน กล่าวคือ (๑) หลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ รวมทั้งกฎหมายภายในอื่น ๆ และ (๒) สิทธิที่ได้รับการรับรองจากสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ที่ประเทศไทยเป็นภาคีรวม ๗ ฉบับ รวมทั้งมาตรฐานระหว่างประเทศ และคำมั่นสัญญาต่าง ๆ ที่รัฐบาลไทยได้ให้ไว้ต่อประชาคมระหว่างประเทศ

ทั้งนี้ ในปี ๒๕๕๙ กสม. ประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนภายในประเทศโดยสรุปเป็น ๔ ส่วนหลัก ดังนี้

๑.

สถานการณ์ด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

กสม. ประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และการต่อต้านการทรมาน การประติบัติหรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำแย่ที่สุด (CAT) โดยพิจารณาสาระสำคัญของสิทธิตามที่บัญญัติไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (ICCPR) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการต่อต้านการทรมาน และการประติบัติ หรือการลงโทษอื่นที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือที่ย่ำแย่ที่สุด (CAT) อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ (CED) รวมถึงข้อเสนอแนะที่ประเทศไทยได้รับมาปฏิบัติภายใต้กลไก UPR มีสถานการณ์หลักสรุปได้ ดังนี้

การทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหาย

ประเทศไทยได้ยกย่องพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ พ.ศ. โดยผนวกหลักการ และสาระสำคัญของอนุสัญญา CAT และอนุสัญญา CED ไว้ด้วยกัน ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๙ เห็นชอบการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา CED และร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ทั้งนี้ กสม. ได้รับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหาย โดยในส่วนหนึ่งมีข้อร้องเรียนว่ามีเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวข้อง อีกทั้งยังพบข้อท้าทายอันเนื่องมาจากการขาดหรือการตีความทางกฎหมาย การกำหนดฐานความผิดเกี่ยวกับการทรมานและการบังคับบุคคลให้สูญหาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการสืบสวนสอบสวน และการติดตามหาบุคคลที่หายสาบสูญโดยถูกบังคับ อาทิ

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๒๒๖/๑ ได้มีข้อยกเว้นให้รับฟังพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบหรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบได้ หากเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความสะดวกยุติธรรมมากกว่าผลเสียอันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน

ลักษณะดังกล่าว ทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายและวิธีการปฏิบัติ การตีความ เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของครอบครัวบุคคลถูกบังคับให้สูญหาย และเปิดช่องให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเจ้าหน้าที่รัฐด้วยการกระทำทรมาน

สิทธิในกระบวนการยุติธรรม

กสม. ได้รับเรื่องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมในจำนวนที่มากกว่าสิทธิด้านอื่น ๆ แม้ว่ารัฐบาลได้พยายามดำเนินการตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญตลอดจนกฎหมายต่าง ๆ ที่ประกันสิทธิในกระบวนการยุติธรรม และทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน อาทิ

- การตรากฎหมายและปรับแก้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. ๒๕๔๔ ระเบียบคณะกรรมการกองทุนยุติธรรมโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม พ.ศ. ๒๕๕๘ ประมวลกฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๕๓๙ และการแสดงท่าทีของผู้บริหาร

- การกำหนดมาตรการที่ชัดเจนในการเคารพ คัมครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องขัง อาทิ การไม่นำตัวผู้ต้องหาออกมาแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน การใช้เครื่องมือการตรวจสอบร่างกาย (body scanner) สำหรับการตรวจค้นตัวผู้ต้องขังหญิง และคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๕๕/๒๕๕๙ ให้พลเรือนที่กระทำความผิดดังกล่าว นับแต่วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙ อยู่ในอำนาจการพิจารณาของศาลยุติธรรมโดยทั่วไป

ทั้งนี้ สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว ทำให้บุคคลเข้าถึงสิทธิในกระบวนการยุติธรรมได้แตกต่างกัน นอกจากนั้น ยังพบว่ากฎหมายหรือคำสั่งที่ให้อำนาจและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในบางลักษณะ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องขัง อาทิ คำสั่ง คสช. ที่ ๓/๒๕๕๘ ซึ่งให้อำนาจเจ้าพนักงานรักษาความสงบเรียบร้อยมีอำนาจเรียกตัวบุคคล เพื่อสอบถามข้อมูลหรือให้ถ้อยคำที่เป็นประโยชน์ และมีอำนาจควบคุมตัวได้ไม่เกินเจ็ดวัน ในทางปฏิบัติพบว่า มีการควบคุมตัวตามคำสั่งดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบหรือความเสี่ยงต่อการละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมถึงการใช้เครื่องพันธนาการในลักษณะทั่วไปที่ไม่ปกปิดมิดชิด เป็นเสมือนการประจานผู้ต้องหาหรือจำเลย

สิทธิในความเป็นส่วนตัวและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศมีความเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารและการเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ ดำเนินการได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และอาจส่งผลกระทบต่อด้านสิทธิมนุษยชนได้ อาทิ การนำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ประมวลผลหรือเปิดเผยหรือไปใช้ประโยชน์ในทางพาณิชย์โดยปราศจากการได้รับอนุญาตจากผู้เป็นเจ้าของข้อมูล ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบและความเสียหายต่อบุคคลด้านชื่อเสียง ความเป็นส่วนตัว ทรัพย์สิน สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล รวมถึงร่างกายและชีวิต ในขณะที่รัฐบาลได้พยายามจัดทำกฎหมายกลางคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวและข้อมูลส่วนบุคคล แต่ กสม. ยังพบว่า

- บทบัญญัติบางมาตราของกฎหมายดังกล่าว ยังไม่สามารถคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลได้อย่างเหมาะสม ในขณะที่กระบวนการจัดทำกฎหมายยังคงล่าช้า ตลอดจนขาดการรับรู้และการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมของภาคส่วนต่าง ๆ
- การเสนอร่างกฎหมายเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. ๒๕๕๐ และมีบทบัญญัติบางประการกำหนดให้รัฐมีอำนาจในการเข้าถึงหรือระบุข้อมูลการติดต่อสื่อสารของประชาชน โดยไม่มีเงื่อนไขที่ชัดเจน อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเกินความจำเป็น

ดังนั้น การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวและข้อมูลส่วนบุคคลในประเทศไทยยังขาดความสมดุล และขาดความสอดคล้องต่อหลักการสิทธิมนุษยชน กสม. เสนอให้มีการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจต่อผู้ดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในความเป็นส่วนตัวและข้อมูลส่วนบุคคลทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ตลอดจนการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ การสร้างจิตสำนึก และความตระหนักในสิทธิในความเป็นส่วนตัวของบุคคล เพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารและการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการชุมนุม

กสม. พบว่า สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นยังคงถูกจำกัด ตรวจสอบและควบคุมอย่างเข้มงวด ผ่านการบังคับใช้กฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นในด้านการเมือง การปกครอง ตลอดจนการชุมนุมสาธารณะ แม้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะหรือโครงการของรัฐและเอกชนที่มีผลกระทบต่อประชาชน และชุมชน โดยรัฐใช้กฎหมายในการกำกับ ควบคุมการใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ได้แก่

- ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. ๒๕๕๘ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. ๒๕๕๐
- คำสั่ง คสช. ที่ ๓/๒๕๕๙ เรื่อง มอบอำนาจการอนุมัติและลงนามคำสั่งแต่งตั้งเจ้าพนักงานป้องกันและปราบปรามและผู้ช่วยเจ้าพนักงานป้องกันและปราบปราม ตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ที่ ๑๓/๒๕๕๙ เรื่อง การป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดบางประการที่เป็นภัยอันตรายต่อความสงบเรียบร้อยหรือบ่อนทำลายระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

กสม. พบว่า กฎหมายดังกล่าวเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง และมีผลให้เกิดการปฏิบัติที่แตกต่างกัน มีการใช้มาตรการและกลไกทางกฎหมายจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเกินความจำเป็น โดยขาดการพิจารณายกเลิก หรือปรับปรุงกฎหมายที่หมดความจำเป็น หรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตของประชาชน

๒. สถานการณ์ด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

กสม. ประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยพิจารณาสาระสำคัญของสิทธิตามที่บัญญัติไว้ในกติการะหว่างประเทศด้านสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) โดยมีสถานการณ์หลักโดยสรุป ดังนี้

สิทธิด้านการศึกษา

รัฐมีนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในการประกันการเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาภาคบังคับ โดยไม่มีค่าใช้จ่ายขั้นพื้นฐาน และมีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะดำเนินการเพื่อบรรลุสิทธิทางการศึกษาเป็นลำดับ ทั้งนี้ ได้มีความก้าวหน้าในสิทธิทางการศึกษาหลายประการ อาทิ การสนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาคิดเป็นร้อยละ ๒๐ ของงบประมาณรายจ่ายแผ่นดิน การประกันการเข้าถึงการศึกษาภาคบังคับโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายและขยายให้ครอบคลุมถึงการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๑๕ ปี การขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาในระดับภูมิภาค โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม การแก้ไขพระราชบัญญัติกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๑ เพื่อลดข้อจำกัดการเข้าถึงกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาสำหรับผู้ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และเพิ่มโอกาสให้เยาวชนที่เรียนดีและต้องการศึกษาสาขาวิชาขาดแคลนหรือสาขาที่เป็นความต้องการเพื่อพัฒนาประเทศได้เข้าถึงสิทธิทางการศึกษาในชั้นอุดมศึกษา หรือชั้นวิชาชีพมากขึ้น ทั้งนี้ กสม. พบข้อท้าทายที่สำคัญ กล่าวคือ

- การดำเนินการปฏิรูประบบการศึกษาอย่างจริงจังเพื่อพัฒนาคุณภาพโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในภาวะเสี่ยง กลุ่มเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติ กลุ่มชาติพันธุ์และผู้ลี้ภัย รวมถึงกลุ่มเด็กที่ติดตามแรงงานข้ามชาติ กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มประชาชนที่อยู่ในชนบทให้เข้าถึงสิทธิทางการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการ
- การจัดการศึกษาที่ยังไม่สอดคล้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสอนผ่านระบบบทพูดภาษาหรือภาษาแม่ ตลอดจนการรักษาการทางวัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของชุมชน โดยยังพบข้อขัดขัดในการดำเนินการตามมาตรา ๑๒ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติมและกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชน และองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. ๒๕๕๕

สิทธิด้านสุขภาพ

รัฐมีนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในการประกันสิทธิในสุขภาพ และมีความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะดำเนินการเพื่อบรรลุมาตรฐานสูงสุดที่เป็นไปได้ อาทิ การส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพและสุขภาพที่ดีตลอดช่วงชีวิต การออกประกาศคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เรื่องธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๙ (ลงวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙) การจัดตั้งเขตสุขภาพ ๑๓ แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศไทย การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศด้านสุขภาพเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงบริการสาธารณสุขให้ดีขึ้น โดยมีผู้ทรงสิทธิมากกว่าร้อยละ ๙๙ ของประชากรทั้งหมดที่เข้าถึงสิทธิในบริการสาธารณสุข

ของรัฐภายใต้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (Universal Health Coverage) การลดอัตราการถ่ายทอดเชื้อเอชไอวีและซิฟิลิส จากมารดาสู่บุตรต่ำกว่าร้อยละ ๒ การจัดตั้งคลินิกวัยรุ่นในโรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขจำนวน ๔๒๙ แห่ง และการลดอัตราการตั้งครรภ์ของกลุ่มวัยรุ่นไทยอายุ ๑๕ - ๑๙ ปี (จากอัตรา ๔๓.๘ คนต่อประชากร ๑,๐๐๐ คนในวัยเดียวกัน) การดำเนินการเพื่อจะคืนสิทธิผู้ประกันตนที่สิ้นสภาพตามมาตรา ๔๑ (๔) และ (๕) ของพระราชบัญญัติประกันสังคม พ.ศ. ๒๕๓๓ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๗ ประมาณ ๙๓๐,๐๐๐ คน ทั้งนี้ กสม. ยังพบข้อท้าทายสำคัญ กล่าวคือ

- ประชากรบางกลุ่มยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพ และ/หรือหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ อาทิ กลุ่มเด็กนักเรียนไร้สัญชาติและไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร กลุ่มคนเปราะบาง กลุ่มคนด้อยโอกาส กลุ่มคนชายขอบ กลุ่มคนที่อาศัยในเขตชนบท กลุ่มเด็กวัยรุ่น และกลุ่มผู้ใช้สารเสพติด
- การจัดการลดความเหลื่อมล้ำในหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และการพัฒนาคุณภาพของระบบสุขภาพที่มีได้จำกัดเพียงการให้บริการสาธารณสุข แต่ต้องคำนึงถึงปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพ

สิทธิในการประกอบอาชีพและการทำงาน

กติกา ICESCR ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีและมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามได้ประกันสิทธิด้านแรงงาน ไว้ในข้อ ๖ - ๘ ได้แก่ (๑) สิทธิในการทำงาน (๒) สิทธิในการได้รับเงื่อนไขการทำงานที่เหมาะสมเป็นธรรม และ (๓) สิทธิที่จะก่อตั้งและเข้าร่วมสหภาพแรงงาน และประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) จำนวน ๑๔ ฉบับ โดยคณะกรรมการประจำกติกา ICESCR แต่อย่างไรก็ตาม กสม. ยังพบข้อท้าทายต่อสถานการณ์ด้านสิทธิในการประกอบอาชีพ และการทำงานในประเทศไทย กล่าวคือ

- สภาพการทำงานและหลักประกันสังคมของคนทำงานบางกลุ่ม การใช้แรงงานบังคับ ค่าจ้างขั้นต่ำที่กำหนดโดยรัฐไม่สามารถประกันให้แรงงานและครอบครัวมีสภาพการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมได้ และสิทธิด้านสหภาพแรงงาน
- การแก้ไขปัญหาแรงงานประมง โดยการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญา ILO ฉบับที่ ๘๗ และ ๙๘ พร้อมกับการสร้างเงื่อนไขในการเข้าถึงระบบประกันสังคมและกองทุนทดแทน

ทั้งนี้ พบว่า รัฐบาลได้พยายามส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิในการประกอบอาชีพและการทำงานของแรงงานทั้งในและนอกระบบ ได้แก่ การให้สัตยาบันอนุสัญญา ILO ๒ ฉบับ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทำงานที่มีคุณค่า (decent work) และการสนับสนุนการนำมาตรฐานแรงงานไทย และแนวทางปฏิบัติการใช้แรงงานที่ดีมาใช้ในสถานประกอบการ

๓. สถานการณ์สิทธิมนุษยชนกรณีเฉพาะ

กสม. ได้พิจารณาสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อประชาชนและประเทศในภาพรวม รวมถึงสถานการณ์ที่สังคมให้ความสนใจต่อการแก้ไขปัญหาของรัฐ โดยใน ปี ๒๕๕๙ ประกอบด้วย สถานการณ์ในกรณีเฉพาะ ๔ ประเด็น สรุปได้ดังนี้

สถานการณ์การค้ามนุษย์

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญและตระหนักถึงการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยดำเนินการแก้ไขปัญหทั้งในเชิงกฎหมาย นโยบาย ตลอดจนดำเนินการเชิงรุก โดยแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ในมาตรา ๖ และมาตรา ๙ ให้สอดคล้องกับพิธีสารเพื่อป้องกัน ปราบปรามและลงโทษการค้ามนุษย์โดยเฉพาะสตรีและเด็ก เสริมอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติ (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime : UNTOC) ที่ประเทศไทยเป็นภาคี การปรับแก้ความหมายของคำว่าเหยื่อการค้ามนุษย์ในส่วนของกรณีการค้าประเวณี ให้รวมถึงกรณีที่ผู้กระทำการค้าประเวณีได้กระทำด้วยความยินยอมหรือสมัครใจ การปรับแก้กฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมประมงและอาหารทะเล รวมถึงการประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ. ๒๕๕๙

การจัดตั้งสำนักงานคดีค้ามนุษย์ในสำนักงานอัยการสูงสุด และแผนกคดีค้ามนุษย์ในศาลอาญา พร้อมกับออกข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยวิธีการดำเนินคดีค้ามนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๙ เพื่อให้การดำเนินคดีที่เกี่ยวกับความผิดฐานค้ามนุษย์เป็นไปด้วยความรวดเร็ว สอดคล้องกับข้อเท็จจริง ในขณะที่ กสม. ยังพบเหตุการณ์ที่นำผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ไปใช้หรือแสวงหาประโยชน์ คือ

- การบังคับใช้แรงงาน โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมการประมง
- การขายบริการทางเพศ โดยเฉพาะกรณีผู้หญิงต่างด้าวในสถานบริการต่าง ๆ
- การบังคับเป็นขอทาน และการแสวงหาผลประโยชน์จากเด็กในรูปแบบ ช่วงเวลาหรือสถานที่ที่ไม่เหมาะสม ซึ่งมีความเสี่ยงที่จะถูกล่วงละเมิดทางเพศ หรือละเมิดสิทธิมนุษยชนในด้านอื่น ๆ

จากสถานการณ์โดยรวมของปัญหาการค้ามนุษย์ในประเทศไทยจะเห็นว่าทุกภาคส่วนมีความพยายามในการแก้ไขปัญหา ทั้งในส่วนของออกกฎหมาย มาตรการต่าง ๆ การเร่งรัดกระบวนการดำเนินการ โดยนำข้อเสนอแนะและข้อสังเกตต่าง ๆ ของคณะกรรมการประจำตราสารระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนมาเป็นกรอบในการดำเนินงาน ทำให้สถานการณ์การค้ามนุษย์ในประเทศไทยในปี ๒๕๕๙ มีความรุนแรงน้อยลง จนได้รับการปรับเลื่อนสถานะจาก Tier 3 (ปี ๒๕๕๘) มาเป็น Tier 2 Watch List (ปี ๒๕๕๙) รัฐบาลจึงควรดำเนินนโยบายและมาตรการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและจริงจังเพื่อแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น

ธุรกิจกับสิทธิมนุษยชน

องค์การสหประชาชาติได้ออกหลักการสหประชาชาติแนวทางปฏิบัติว่าด้วยการดำเนินธุรกิจและสิทธิมนุษยชน (UNGPs) (ตั้งแต่ปี ๒๕๕๔) โดยเหตุที่สนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนมิได้กำหนดพันธผูกพันทางกฎหมาย ต่อภาคธุรกิจไว้โดยตรง แต่ได้กำหนดให้รัฐเป็นผู้รับผิดชอบ โดยการตรากฎหมายและบังคับใช้กฎหมายภายในประเทศที่มีบทบัญญัติ ให้บริษัทธุรกิจต้องเคารพต่อสิทธิมนุษยชน ซึ่งในส่วนของประเทศไทย แม้ธุรกิจจะได้ปฏิบัติตามกฎหมายของแต่ละประเทศแล้ว แต่กฎหมายเหล่านั้นยังมีช่องว่างที่ไม่เป็นไปตามหลักการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ โดยมีผลกระทบด้านสิทธิมนุษยชน ที่สำคัญ กล่าวคือ

- ผลกระทบต่อแรงงาน แรงงานข้ามชาติ ชุมชน และกลุ่มเปราะบาง จนทำให้คณะกรรมการยุโรป (European Commission) ออกคำประกาศแจ้งเตือน (ใบเหลือง) กับประเทศไทย หรือการที่กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา จัดอันดับสถานการณ์การค้ามนุษย์ (Trafficking In Persons Report) ของไทย อยู่ในอันดับ Tier 3

- ผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจการเหมืองแร่ หรือโครงการพัฒนา หรือการลงทุน ขนาดใหญ่ ทั้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และจากโครงการลงทุนหรือการพัฒนาทั้งของรัฐและเอกชนสัญชาติไทยในประเทศเพื่อนบ้าน

กสม. พบว่า รัฐได้มีมาตรการ/นโยบายหลายประการในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนภาคธุรกิจโดยเฉพาะธุรกิจขนาดใหญ่ หลายแห่งตื่นตัวและพยายามดำเนินธุรกิจที่เคารพสิทธิมนุษยชนมากยิ่งขึ้น โดยรัฐบาลมีมติคณะรัฐมนตรี (วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๙) ในการผลักดันให้ประเทศไทยมีมาตรการและแนวทางปฏิบัติอย่างจริงจัง ส่งเสริมให้เอกชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและเคารพหลักพื้นฐานด้านสิทธิมนุษยชนในการลงทุนทั้งที่เกิดขึ้นในประเทศ รวมถึงการลงทุนสัญชาติไทยในต่างประเทศ ซึ่งเป็นไปตาม ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของ กสม. รวมถึงการกำกับ การปฏิบัติงานตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๐) อย่างไรก็ดี ยังพบว่า มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมค่อนข้างน้อย นอกเหนือจากกรณีที่มีผลกระทบต่อผลประโยชน์ทางการค้าและการลงทุนอย่างรุนแรง กสม. จึงเสนอให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนต้องดำเนินการอย่างจริงจังและนำแนวทางการเฝ้าระวังโดยใช้กระบวนการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence : HRDD) มาปรับใช้

สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในปี ๒๕๕๙ เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน ๘๐๗ เหตุการณ์ มีผู้เสียชีวิตจำนวน ๓๐๗ ราย และผู้ได้รับบาดเจ็บ ๖๒๘ ราย โดยมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๘ ซึ่งมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ๖๗๔ เหตุการณ์ มีผู้เสียชีวิต ๒๔๖ ราย และผู้ได้รับบาดเจ็บ ๕๔๔ ราย ในขณะที่ รัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาด้วยแนวทางสันติวิธี ผ่านกระบวนการพูดคุยสันติสุข กับกลุ่มที่เกี่ยวข้องเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๙ โดยมีการจัดตั้งพื้นที่ปลอดภัย (safety zone) เฉพาะในบางพื้นที่ และกำหนด ข้อตกลงต่าง ๆ ร่วมกัน ทั้งนี้ ยังพบสถานการณ์สำคัญ คือ

- การก่อเหตุการณ์ความไม่สงบอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การดำเนินการยังไม่เป็นรูปธรรมหรือมีความก้าวหน้า ในการดำเนินการตามข้อตกลงจากการเจรจาแต่อย่างใด
- การร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยส่วนใหญ่อ้างว่าได้รับผลกระทบจากการบังคับ ใช้กฎหมายพิเศษด้านความมั่นคงในพื้นที่

กสม. พบว่า กลุ่มเด็กและสตรีโดยเฉพาะในกลุ่มที่สูญเสียผู้นำครอบครัวในเหตุการณ์ความไม่สงบ ยังคงได้รับผลกระทบ ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างเรื้อรัง จึงมีข้อเสนอให้รัฐจัดทำแนวทางดำเนินการเยียวยา ที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพต่อผู้ได้รับ ผลกระทบกลุ่มนี้ ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ

สิทธิชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในปี ๒๕๕๙ รัฐบาลพยายามที่จะดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประเทศ ซึ่งในหลายกรณียังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มี ส่วนได้ส่วนเสีย ขาดความเข้าใจในบริบทของชุมชน ตลอดจนขาดการคำนึงถึงผลกระทบด้านต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น จึงส่งผลให้เกิดปัญหา ความขัดแย้งระหว่างรัฐ กับประชาชนและชุมชน และทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมมากยิ่งขึ้น โดยมีสถานการณ์สำคัญ ๆ ได้แก่

- การบริหารจัดการพลังงาน รัฐบาลผลักดันให้มีการสร้างโรงงานไฟฟ้าถ่านหินในหลายจังหวัดเพื่อสร้างความมั่นคง ทางด้านพลังงาน อาทิ กระบี่ สงขลา (อำเภอเทพา) อ่างทอง และชัยภูมิ โดยประชาชนและชุมชนในพื้นที่ที่มีความกังวลถึง ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นและยังมิได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง จึงทำให้เกิดการคัดค้าน
- การบริหารจัดการเหมืองแร่ คณะรัฐมนตรีมีมติกำหนดยุติการทำเหมืองทั่วประเทศ หลังจากวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๙ และได้ปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งต่อมา กสม. ได้เสนอให้ถอนร่างพระราชบัญญัติแร่ พ.ศ. และ ขอให้รัฐพิจารณาเรื่องดังกล่าวอย่างรอบคอบ
- การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ดินและป่าไม้ สืบเนื่องจากการใช้คำสั่ง คสช. ที่ ๖๔/๒๕๕๗ และ ที่ ๖๖/๒๕๕๗ นั้น กสม. เห็นว่าการดำเนินนโยบายพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐ ยังมีได้คำนึงหรือใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ในการ ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนและชุมชน นอกจากนี้ การดำเนินนโยบายพัฒนายังขาดความสอดคล้องหรือ ขัดแย้งกับนโยบายอื่น ๆ รวมถึงแนวทางการพัฒนาซึ่งเป็นวาระของชาติ
- การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีผลกระทบต่อสิทธิของประชาชนอย่างน้อย ๒ ประการ คือ คำสั่ง คสช. ที่ ๓/๒๕๕๙ และ ๔/๒๕๕๙ ซึ่งมีผลกระทบต่อสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชน และสิทธิในการมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ทั้งนี้ เนื่องจาก กฎหมายว่าด้วยการผังเมืองและกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร เป็นกฎหมายที่มีเนื้อหาและกระบวนการดำเนินการอยู่ภายใต้ หลักการคุ้มครองสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนและการมีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เมื่อมีการยกเว้นการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งสองฉบับในพื้นที่จัดทำโครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับความเสี่ยงจากผลกระทบต่าง ๆ

กสม. พบว่า การดำเนินโครงการต่าง ๆ ทั้งด้านการจัดการพลังงาน เหมืองแร่ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ดิน และป่าไม้ ตลอดจนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ยังไม่เป็นไปตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่ขั้นตอน การให้ข้อมูล การรับฟัง ความคิดเห็น และขาดการวางแผนหรือเตรียมความพร้อมในการเยียวยา หรือแก้ไขปัญหาให้แก่บุคคล/ชุมชนที่ได้รับผลกระทบ ดังนั้น จึงเสนอให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการใด ๆ ที่เป็นการหลีกเลี่ยง การป้องกัน และการแก้ไขปัญหาผลกระทบ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงสิทธิของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จัดตั้งโครงการเป็นสำคัญ

กสม. ประเมินสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของกลุ่มบุคคลที่เสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน ๘ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ คนไร้รัฐและไร้สัญชาติ กลุ่มคนพิการ กลุ่มเด็ก กลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชน กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแรงงานข้ามชาติและผู้ติดตาม และกลุ่มสตรี มีความเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิในด้านต่าง ๆ ที่ได้รับการประกันทั้งจากพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ มาตรฐานระหว่างประเทศอื่น ๆ ตลอดจนการประกาศรับ หรือการยอมรับการดำเนินการของรัฐบาลในกระบวนการ UPR กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีแนวโน้มที่จะถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน และอาจจะถูกละเมิดซ้ำซ้อนด้วยเหตุแห่งการมีสถานะต่าง ๆ เหลื่อมหรือทับซ้อนกัน โดย กสม. พบว่า รัฐบาลได้ให้ความคุ้มครองสิทธิของกลุ่มบุคคลทั้ง ๘ กลุ่ม ผ่านการกำหนดนโยบาย การตรากฎหมาย และการมีแนวปฏิบัติที่มีความก้าวหน้าหลายประการ แต่ยังคงมีข้อจำกัดเรื่องการขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของหน่วยงานในการนำนโยบายและกฎหมายไปปฏิบัติ (enforcement) การขาดการบูรณาการ (coherence) การใช้นโยบายและกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ทำให้กลุ่มเฉพาะแต่ละกลุ่มมิได้รับการคุ้มครองสิทธิเท่าที่ควร โดยสรุปได้ดังนี้

กลุ่มชาติพันธุ์ คนไร้รัฐและไร้สัญชาติ

ปัจจุบัน สังคมไทยมีความเป็นพหุลักษณะ (pluralism) โดยพบว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในประเทศไทยมานานหลายชั่วอายุคน แต่ยังคงประสบภาวะการไร้รัฐไร้สัญชาติโดยสาเหตุหลักมาจากข้อจำกัดของกฎหมายสัญชาติ และสิทธิในความเป็นพลเมืองของรัฐไทย ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน หรือการพัฒนาต่าง ๆ จากการตรวจสอบกรณีร้องเรียน กสม. พบลักษณะสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาสิทธิของบุคคลในกลุ่มนี้ ได้แก่

- การเป็นคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ จากการขาดเอกสารพิสูจน์ตน การขาดความชัดเจน หรือปัญหาข้อขัดข้องการเพิ่มชื่อในทะเบียนราษฎร และขอมีบัตรประจำตัวประชาชน
- การเป็นบุคคลไร้รากเหง้า ทั้งเหตุจากการกำพร้าบุพการี หรือการถูกทอดทิ้ง
- การถูกจำหน่าย หรือการระงับความเคลื่อนไหวรายการบุคคลทางทะเบียนราษฎร
- การขาดความชัดเจนของกฎหมาย นโยบาย หรือการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการขอแปลงสัญชาติ (เป็นไทย) สำหรับบุคคลไร้สัญชาติในบางกรณี (อาทิ บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์)
- การขาดนิยามความชัดเจนของคำว่าชนพื้นเมือง (indigenous peoples) ซึ่งหมายถึง กลุ่มคนชุมชนที่มีอยู่ใช้ชีวิต และผูกพันกับถิ่นฐาน วิถีปฏิบัติ และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง

ในขณะที่รัฐได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาการไร้รัฐ ไร้สัญชาติอย่างต่อเนื่อง โดยการตราและพัฒนากฎหมาย และนโยบายให้สอดคล้องกันเพื่อแก้ไขปัญหาการไร้รัฐ ไร้สัญชาติใน ๔ ส่วนหลัก คือ (๑) การแก้ไขการไร้สัญชาติที่เกิดจากประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๓๗ โดยกำหนดพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. ๒๕๐๘ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๕๑ มาตรา ๒๓ เพื่อแก้ไขปัญหามูลนิธิไร้สัญชาติ อันเนื่องมาจากการยกเลิกหลักเกณฑ์การให้สัญชาติโดยหลักดินแดน (๒) การให้สัญชาติกับบุคคลที่สืบสันดานจากบุพการีที่มีเชื้อสายไทยแต่ไม่ได้สัญชาติไทย หรือเสียสัญชาติไทยโดยผลของกฎหมายอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงเขตแดน (state succession) อาทิ กลุ่มคนพลัดถิ่นเชื้อสายไทย หรือคนไทยพลัดถิ่น (๓) การลดขั้นตอนและระยะเวลาในการพิจารณาอนุมัติสัญชาติไทยเฉพาะราย (๔) การแก้ไขปัญหามูลนิธิไร้สัญชาติและสถานะบุคคลของเด็กนักเรียน นักศึกษา และบุคคลไร้สัญชาติในประเทศไทย ที่เป็นบุตรของชนกลุ่มน้อย และกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกิดในราชอาณาจักรไทย รวมถึงเด็กและบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาหรือสำเร็จการศึกษาแล้ว ให้ได้สัญชาติไทยเป็นการทั่วไป โดยการตราพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๕๓๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ที่กำหนดหลักเกณฑ์เรื่องการจดทะเบียนการเกิดของเด็กทุกคนที่เกิดในราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติการทะเบียนราษฎร (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๑ กำหนดหลักการเกี่ยวกับการจัดทำทะเบียนประวัติของบุคคลที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยอย่างชัดเจน นอกจากนี้ รัฐยังดำเนินการขับเคลื่อน นโยบายแนวทางต่าง ๆ ให้ก้าวหน้าบรรลุผลเป็นรูปธรรม อาทิ โครงการกำหนดสถานะให้แก่บุคคลไร้สัญชาติโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

ทั้งในและนอกระบบการศึกษาให้ได้รับสัญชาติไทยอย่างถูกต้อง กรณีกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือผ่อนปรนให้บุคคลไร้รัฐ ไร้สัญชาติ ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้ว สามารถเดินทางออกนอกพื้นที่เขตอำเภอที่ควบคุมได้แต่ให้อยู่ภายในเขตจังหวัดนั้น

ทั้งนี้ กสม. ยังมีความกังวลต่อสถานการณ์สิทธิของกลุ่มผู้เฒ่าไร้สัญชาติ (อายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป) ซึ่งมีทั้งสิ้น ๘๐,๑๑๘ คน ในขณะที่มีเด็กและเยาวชนไร้รัฐไร้สัญชาติที่อยู่ในสถาบันการศึกษา และไม่มีเอกสารพิสูจน์ตัวบุคคล (เด็กรหัส G) จำนวน ๙๐,๙๖๖ คน และเด็กและเยาวชนที่เติบโตในประเทศไทย (เกิดนอกประเทศไทย) ซึ่งยังประสบปัญหาการพัฒนาสถานะบุคคลตามกฎหมายไทย

กลุ่มคนพิการ

การดำเนินการเพื่อส่งเสริม ค้ำครองและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการของรัฐบาลมีความก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง โดยประเทศไทยได้ยื่นภาคยานุวัติสารต่อสหประชาชาติ เพื่อเข้าเป็นภาคีพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (OP - CRPD) โดยประกันสิทธิ เสรีภาพให้แก่คนพิการกรณีถูกละเมิดสิทธิที่ได้รับการรับรองในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ (CRPD) และกระบวนการเยียวยาภายในประเทศไม่สามารถบรรลุผลได้ สำหรับความก้าวหน้าภายในประเทศรัฐได้แก้ไขปัญหาคือความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ด้านสาธารณสุขของคนพิการ โดยมีคำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ ๕๘/๒๕๕๙ เรื่องการให้บริการสาธารณสุขของคนพิการตามกฎหมายว่าด้วยหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ และกฎหมายว่าด้วยการประกันสังคม นอกจากนี้ ยังกำหนดและขับเคลื่อนนโยบาย แนวทางต่าง ๆ เพื่อให้คนพิการได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต เข้าถึงสิทธิประโยชน์ และความช่วยเหลือจากรัฐ อาทิ โครงการสานพลังภูมิคุ้มกันสร้างงานสร้างอาชีพคนพิการ ๑๐,๐๐๐ อัตรา เพื่อขับเคลื่อนการจ้างงานคนพิการ กำหนดนโยบาย ปี ๒๕๕๙ ปีแห่งความร่วมมือด้านการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ เพื่อส่งเสริมให้คนพิการเข้าถึงการศึกษาทุกระบบและทุกระดับการศึกษา การขับเคลื่อนแนวทางการสร้างอารยสถาปัตย์เพื่อให้ทุกคนในสังคมได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม รัฐควรขับเคลื่อนนโยบาย แนวทางต่าง ๆ ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนพิการให้เข้าถึงครอบคลุมทุกพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทหรือพื้นที่ห่างไกล และควรปฏิบัติการเชิงรุกในการสร้างความตระหนักรู้แก่สังคมให้เข้าใจถึงสิทธิของคนพิการ

กลุ่มเด็ก

ในปี ๒๕๕๙ รัฐได้ดำเนินมาตรการหลายประการที่ก้าวหน้า ในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับข้อกังวลของคณะกรรมการสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ (CRC) ได้แก่ การให้ความสำคัญต่อภาวะโภชนาการ และการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด การอนุมัติร่างกฎหมายกักขังการโฆษณาผลิตภัณฑ์ทดแทนนมแม่ การมีมาตรการแก้ไขปัญหาการออกจากโรงเรียนกลางคัน การปกป้องคุ้มครองเด็กจากการกระทำความรุนแรง และการคุ้มครองเด็กจากการใช้แรงงานทุกรูปแบบ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อมูลสถานการณ์ที่น่าห่วงกังวลหลายประการ ได้แก่

- ปัญหาการกระทำความรุนแรงต่อเด็ก
- สถานการณ์การเสียชีวิตของเด็กจากการจมน้ำ อุบัติเหตุทางถนน และอุบัติเหตุจากรถรับส่งนักเรียน โดยมีจำนวนเด็กที่เสียชีวิตจากการจมน้ำ ๖๙๙ ราย เสียชีวิตจากอุบัติเหตุจากรถโดยสารทัศนศึกษาและรถรับจ้างรับส่งนักเรียน ๑๐ ราย
- สถานการณ์เด็กกับสื่อออนไลน์พบว่า มีแนวโน้มการใช้งานสื่อออนไลน์ของเด็กที่เพิ่มสูงขึ้น เช่นเดียวกับแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของสื่อที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสมกับเด็ก ในขณะที่ มาตรการในการป้องกันเด็กจากสื่อที่ไม่เหมาะสมของรัฐยังไม่ครอบคลุมและทันต่อพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีและพฤติกรรมการใช้สื่อของเด็กอย่างทันทั่วทั้ง
- สถานการณ์ของเด็กเคลื่อนย้ายและเด็กที่เป็นบุตรของแรงงานโยกย้ายถิ่นฐานพบว่า มีข้อจำกัดในการได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานด้านการศึกษาและการสาธารณสุข ตลอดจนปัญหาในการปรับตัวเมื่อเข้าอยู่ในระบบการศึกษา รวมถึงภาวะเสี่ยงต่อการเผชิญกับปัญหาความรุนแรง การถูกเลือกปฏิบัติ การถูกล่วงละเมิดและแสวงหาผลประโยชน์ทางเพศ การถูกทำร้ายร่างกาย ตลอดจนการถูกชักจูงให้เข้าสู่ขบวนการยาเสพติด และถูกล่อลวงเพื่อเข้าสู่วงจรการค้ามนุษย์

กลุ่มนักปกป้องสิทธิมนุษยชน

สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติให้ความเห็นชอบกับสารของปฏิญญาว่าด้วยสิทธิและความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรของสังคมในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน หรือเป็นที่รู้จักในนามของปฏิญญาว่าด้วยผู้พิทักษ์สิทธิมนุษยชน หรือนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ซึ่งหมายถึง บุคคลที่ส่งเสริมและต่อสู้เพื่อให้เกิดการคุ้มครองและตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยยังคงพบสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนและครอบครัวของนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ได้แก่

- การถูกคุกคาม ช่มชู้ การถูกฟ้องร้องดำเนินคดีเชิงยุทธศาสตร์เพื่อระงับการมีส่วนร่วมของสาธารณชน (Strategic Litigation Against Public Participation : SLAPP) โดยมักจะใช้ข้อหาหมิ่นประมาทโดยการโฆษณาและการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งส่งผลให้เกิดความหวาดกลัวในการที่จะออกมาแสดงความคิดเห็นหรือเผยแพร่ความคิดเห็นต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

- การบังคับสูญหาย (enforced disappearance) ซึ่งมีการสอบสวนและนำคดีขึ้นสู่ชั้นศาลไม่มากนัก รวมทั้งมีหลายคดีที่ผู้กระทำความผิดยังไม่ได้รับการลงโทษ ครอบครัวและญาติไม่ได้รับการแจ้งข้อมูลความคืบหน้าในการดำเนินการใด ๆ
- ข้อจำกัดของการเยียวยาความเสียหาย โดยมีแต่การให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและด้านทนายความ

ทั้งนี้ ได้มีการนำเสนอ (ร่าง) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. เพื่อให้สภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณา ในขณะที่รัฐให้ความสำคัญกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชน โดยการรายงานทบทวนสถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทย ภายใต้กระบวนการ UPR รอบที่ ๒ คณะรัฐมนตรีมีมติให้คำรับรองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนที่เสนอโดยประเทศต่าง ๆ รวมทั้ง กระทรวงยุติธรรม โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้แสดงความมุ่งมั่นในการบรรจุประเด็นเกี่ยวกับนักปกป้องสิทธิมนุษยชนไว้ใน (ร่าง) แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๔

กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยมีพัฒนาการของการยอมรับอัตลักษณ์ ความหลากหลาย และการแสดงออกทางเพศเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยจะพบพัฒนาการทั้งในด้านการกำหนดคำเรียกในเอกสารราชการ หลักฐานการเกณฑ์ทหาร และอื่น ๆ ทั้งนี้ กสม. พบสถานการณ์สิทธิมนุษยชนใน ๕ มิติสำคัญ คือ

- มิติการกระทำหรือการกำหนดให้เป็นความผิดในด้านกฎหมาย นโยบาย หรือบทบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ยังพบลักษณะของการตีความหรืออาจจะเป็นช่องทางที่นำมาใช้ตีความในส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลต่อการเลือกปฏิบัติในทางหนึ่งทางใด อาทิ พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. ๒๕๕๘ ซึ่งมุ่งคุ้มครองทั้งหญิง ชาย และผู้มีการแสดงออกที่แตกต่างจากเพศโดยกำเนิดจากการถูกเลือกปฏิบัติทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ยังมีได้มุ่งคุ้มครองเฉพาะผู้หญิงและผู้มีความหลากหลายทางเพศ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการถูกเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ นอกจากนี้ การตรวจสอบการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ยังเปิดช่องให้มีการเลือกปฏิบัติได้ โดยยกเว้นให้กับการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลตามหลักการทางศาสนา หรือเพื่อความมั่นคงของประเทศ เพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น หรือเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพและความปลอดภัย

- มิติการกระทำหรือการกำหนดให้เป็นการตีตราหรือเหมารวม โดยพบว่ามีกรณีการตีตราและการคุกคามทางเพศและการกระทำความรุนแรงต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสถานการณ์ทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สื่อมวลชนยังคงผลิตซ้ำภาพต่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในลักษณะเหมารวม มีความแตกต่างจากคนทั่วไป

- มิติการยอมรับทางกฎหมายที่มีการแสดงวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ พบว่า มีกฎหมายที่มีการแสดงวิถีทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่ครอบคลุมในภาพรวม รวมถึงยังไม่มีมีการปรับปรุง แก้ไข กฎ ระเบียบและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด

- มิติการยอมรับหรือการอยู่ร่วมกับวิถีวัฒนธรรมอื่น ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการแสดงวิถีทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศที่แตกต่างหลากหลาย พบว่าบุคคลที่แสดงวิถีทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศสามารถดำเนินวิถีชีวิตและประกอบอาชีพ หรือได้รับ

การจ้างงานในอาชีพที่แตกต่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อบันเทิง แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีรายงานว่า มีการเลือกปฏิบัติในเชิงระบบ (systematic discrimination) ที่เกิดขึ้น ทั้งการเข้าถึงโอกาสในการศึกษา หรือการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพ การสมัครงาน ตลอดจนการเข้ารับราชการ หรือการประกอบอาชีพบางประเภท

- มิติความรู้ ความเข้าใจ ต่อวิถีทางเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศ พบว่า ประชาชนในบางส่วนยังคงมีทัศนคติ ซึ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ

กลุ่มผู้สูงอายุ

รัฐมีความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ โดยมีนโยบาย แผนงานระดับชาติ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม “ดัชนีชี้วัดเกี่ยวกับผู้สูงอายุทั่วโลก (Global Age Watch Index)” ซึ่งประเมินผลความสำเร็จของนโยบายด้านผู้สูงอายุของประเทศทั่วโลกจากข้อมูลความมั่นคงทางรายได้ สุขภาพ ความสามารถ และสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย โดยประเทศไทยได้รับการจัดอันดับในระดับปานกลาง (ลำดับที่ ๓๔ จาก ๙๖ ประเทศ) ทั้งนี้ กสม. ยังพบสถานการณ์สิทธิมนุษยชนผู้สูงอายุในประเทศไทยในสำคัญ คือ

- สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุจำนวนมากยังประสบปัญหาความยากจน มีรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (๒,๖๔๗/คน/เดือน) ยังคงต้องพึ่งพิงรายได้จากผู้อื่น และต้องหารายได้เพื่อการดำรงชีวิต
- การเข้าถึงระบบสวัสดิการ ยังพบผู้สูงอายุจำนวนมากที่ยังมีข้อจำกัดในการได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ
- สถานการณ์ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว การเลือกปฏิบัติ การขาดโครงสร้างพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุเป็นการเฉพาะ การแสวงหาประโยชน์ทางการเงิน การขาดระบบดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษในระยะยาว

ทั้งนี้ ยังพบว่าสถิติการฆ่าตัวตายสำเร็จของผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในขณะที่การขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุ ตามนโยบายและแผนงานด้านผู้สูงอายุยังไม่มีสัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติ จึงเสนอให้รัฐดำเนินมาตรการที่จำเป็นและเป็นรูปธรรม ซึ่งทำให้สิทธิดังกล่าวเกิดขึ้นจริง โดยผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาที่กระทบต่อผู้สูงอายุอย่างจริงจัง การประกัน การคุ้มครอง และส่งเสริมสิทธิมนุษยชนของผู้สูงอายุ ในนโยบายด้านการพัฒนาที่สอดคล้องกับหลักการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) การเสริมสร้างความเข้มแข็งในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ และการสนับสนุนกระบวนการจัดทำอนุสัญญาระหว่างประเทศทางด้านสิทธิมนุษยชนของผู้สูงอายุภายใต้กรอบการทำงานของคณะทำงาน UN Open – ended Working Group on Ageing ของสหประชาชาติ

กลุ่มแรงงานข้ามชาติและผู้ติดตาม

ประเทศไทยยังมิได้เข้าเป็นภาคีสัญญาวาดด้วยการคุ้มครองสิทธิของแรงงานย้ายถิ่นและสมาชิกในครอบครัว (ICRMW) อย่างไรก็ตาม สิทธิของแรงงานย้ายถิ่น (แรงงานข้ามชาติ) ได้ถูกรับรองอยู่ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน ที่ประเทศไทยเป็นภาคีหลายฉบับ ในขณะที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช ๒๕๕๗ จะเน้นการรับรองเฉพาะสิทธิและเสรีภาพของคนไทยเป็นสำคัญ แต่ประเทศไทยยังคงต้องพึ่งพาแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อทดแทนแรงงานคนไทย โดยในปี ๒๕๕๙ แม้รัฐได้มีนโยบาย/มาตรการเพื่อส่งเสริมสิทธิและแก้ไขปัญหาแรงงานข้ามชาติหลายประการ เช่น การออกพระราชกำหนดการนำคนต่างด้าวมาทำงานกับนายจ้างในประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๙ การจัดทำโครงการความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการแก้ไขปัญหารูปแบบการทำงานที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ในอุตสาหกรรมประมงและอุตสาหกรรมต่อเนื่องประมงทะเล รวมถึงการจัดการด้านนโยบายทั้งการพิสูจน์สัญชาติ หรือ การขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าว ซึ่งทำให้สถิติแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองผิดกฎหมายมีแนวโน้มลดลง แต่ก็ยังพบปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิของแรงงานข้ามชาติและผู้ติดตามในหลายส่วน กล่าวคือ

- กระบวนการพิสูจน์สัญชาติของแรงงานข้ามชาติ ซึ่งมีความยากลำบากในการเข้าถึง และมีค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก

- ปัญหาสภาพการทำงานที่ไม่ปลอดภัย การเข้าถึงและใช้สิทธิจากระบบประกันสังคมและหลักประกันสุขภาพ รวมถึง การไม่สามารถจัดตั้งและเป็นกรรมการสหภาพแรงงานได้

กสม. เห็นว่า ปัญหาเกี่ยวกับแรงงานข้ามชาติข้างต้น ยังเป็นปัญหาเดิมที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข หรือยังไม่เห็นความก้าวหน้าในการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น จึงขอให้รัฐบาลพิจารณาให้ความสำคัญกับการดำเนินการดังกล่าว

กลุ่มสตรี

รัฐมีความก้าวหน้าในการปฏิรูปกฎหมายตามพันธกรณีอนุสัญญา CEDAW มาตามลำดับ โดยได้บรรจุหลักการของความเสมอภาคระหว่างเพศไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช (ฉบับผ่านการลงประชามติ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๙)^๑ ในขณะที่ ในปี ๒๕๕๙ ประเทศไทยได้รับการจัดอันดับที่ ๗๑ จาก ๑๔๔ ประเทศทั่วโลก ที่ลดความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศได้มากที่สุด ซึ่งตกลงมาจากอันดับที่ ๔๐ ในปี ๒๕๔๙ (ระยะเวลา ๑๐ ปี) โดยมีประเด็นสำคัญที่มีสัดส่วนลดลงอย่างมาก กล่าวคือ โอกาสในการสำเร็จการศึกษา โอกาสและส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ และอำนาจทางการเมือง ในขณะที่ในมิติด้านสุขภาพและการดำรงชีวิต ประเทศไทยถูกจัดในลำดับที่ ๑ จาก ๑๔๔ ประเทศทั่วโลก ปี ๒๕๕๙ สถิติในประเด็นความรุนแรงต่อสตรียังคงเพิ่มขึ้นโดยมีสตรีที่ถูกกระทำความรุนแรงและเข้ามารับบริการที่ศูนย์พึ่งได้ทั้งสิ้นจำนวน ๑๘,๙๐๙ ราย เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๘ ที่มีจำนวน ๑๓,๒๖๕ ราย นอกจากนี้ สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวก็มีเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยข้อมูลสถิติการฆ่ากันตายในครอบครัว ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติจากข่าวหนังสือพิมพ์ ๕ ฉบับ พบว่าสถิติการฆ่ากันตายในครอบครัว ปี ๒๕๕๒ มีจำนวน ๑๓๕ ราย ปี ๒๕๕๓ มีจำนวน ๑๘๖ ราย และ ปี ๒๕๕๖ มีจำนวน ๒๐๖ ราย โดยส่วนใหญ่สามีเป็นผู้ฆ่าภรรยา อีกทั้งสถิติหย่าร้างในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมาของประเทศไทย ยังมีเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ ๓๓ (ตั้งแต่ ปี ๒๕๔๔ – ๒๕๕๙) ทั้งนี้ สถานการณ์สิทธิสตรีเป็นปัญหาที่มีรากเหง้าจากเจตคติแบบเก่า (stereotypes) ที่มีต่อสตรี อันเป็นพื้นฐานไปสู่การเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ ดังนั้น รัฐจึงควรดำเนินการทุกวิถีทางในการคุ้มครอง มิให้เกิดการเลือกปฏิบัติไม่ว่าจะด้วยรูปแบบใด ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายความเสมอภาค และจะต้องดำเนินการในทุกวิถีทางในการทำสิทธินั้น ๆ ให้เกิดจริงในทางปฏิบัติ โดยรับรองและดำเนินการมาตรการพิเศษต่าง ๆ เพื่อบรรลุความเสมอภาคในทางปฏิบัติระหว่างสตรีและบุรุษในทุก ๆ ด้าน นอกจากนี้ รัฐยังควรดำเนินการด้านนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีให้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายด้านการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

^๑ ปัจจุบันเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐